2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi /*Date of Received: 06.10.2019*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 18.12.2019*

Sayfa /*Page:47-54*

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: http://dx.doi.org/10.12992/TURUK815

Yazar / Writer:

Prof. Dr. Mustafa Öner

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öğretim Üyesi

mustafa.oner@ege.edu.tr

MİTOLOJİDEN EDEBİYATA SU ANASI

Öz

Çağdaş Tatar edebiyatının kurucusu Abdullah Tukay'ın (1886-1913) *Su Anası* başlıklı şiiri (1908) aslında bir halk masalına dayanmaktadır. Önceki yıl da bir orman cini anlatısına dayanan *Şüreli* manzumesini yayımlayan ünlü şair, halk ağzından folklor derlemeleri de yapan bir profesyoneldir. Tukay'ın *Bişĕk Bavı* "Beşik Bağı", *Avıl Hatınınñ Bala Tirbetkende Ömitlerĕ* "Köylü Kadının Çocuk Sallarken Ümitleri", *Şürelĕ, Kük Sıyır* "Mavi İnek", *Taz* "Kel", *Altın Eteç* "Altın Horoz", *Yaña Kisĕkbaş* "Yeni Kesik Baş", *Kece bĕlen Sarık* "Keçi ile Kuzu" eserlerinde Tatar folklorunun güçlü etkisini görmek mümkündür.

Deniz, göl, akarsu gibi yerlerde suların iyesi veya anası olarak bilinen mitolojik varlık, A. Tukay'ın bu manzumesinin kahramanıdır. Şair, Tatar halk edebiyatının ve folklorik geleneklerin güçlü olduğu bir ortamda yetişmiştir; mitolojik anlatıları, rivayetleri şahsiyetine sindirmiştir. Modern edebiyatlar için tarihî bir değeri olan çocuk edebiyatına mükemmel örnekler veren A. Tukay, albastıların, ubırların, şürelilerin dünyasını yakından bilip eserlerinde örneklendirmiştir. *Su Anası* manzumesi de mitolojiden çağdaş edebiyata yansıyan kültürün güzel bir örneği olarak değer taşır.

Anahtar Sözcük: Abdullah Tukay, Tatar şiiri, mitoloji, halk edebiyatı, çağdaş edebiyat, su anası.

FROM MITHOLOGY TO LITERATURE MOTHER OF WATER

Abstract

The poem titled "Mother of Water" (1908) by Abdullah Tukay (1886-1913), founder of contemporary Tatar literature, is actually based on a folk tale. The famous poet who published his *Şüreli* verse based on the narrative of a forest genie in the previous year is a professional who also compilations folklore from the public mouth. It is possible to see the strong influence of Tatar folklore in Tukay's works *Bişĕk Bavı* "Cradle Bond", *Avıl Hatınınıñ Bala Tirbetkende Ömitlerĕ* "Hopes of peasant woman as she shakes children", *Şürelĕ* "Forest Genie", *Kük Sıyır* "Blue Cow", *Taz* "Bald", *Altın Eteç* "Golden Rooster", *Yaña Kisĕkbaş* "New Severed Head", *Kece bĕlen Sarık* "Goat and Lamb".

The mythological entity known as the owner or mother of the waters in places such as sea, lake, stream is the hero of this verse of Tukay. The poet grew up in an environment where Tatar folk literature and folkloric traditions were strong therefore he digested mythological narratives into his personalty. Tukay gave excellent examples of children's literature, which has historical value for modern literatures, and he closely knows the world of magicians, vampires, forest genies and exemplified them in his works. The "Mother of Water" verse is also valued as a fine example of the culture reflected in modern literature from mythology.

Keywords: Abdullah Tukay, Tatar poetry, mythology, folk literature, modern literature, mother of water.

Giriş

Çağdaş Tatar edebiyatının kurucularından Abdullah Tukay 1908'de *Su Anası* başlıklı şiirini yazar; aynı adlı Tatar halk masalına dayanan eser, büyük şairin çocuk edebiyatına katkılarından birisidir. Ancak Tukay'ın eserlerinde folklor sadece çocuk edebiyatı bağlamında yer almaz. Nitekim önceki yıl (1907) yazdığı şaheserlerinden olan *Şüreli* de ormanda gezenleri gıdıklayarak öldüren bir orman cini anlatısı üzerinden millî romantik bir manzumedir.[1] Tukay bu Şüreli manzumesini, A. Puşkin ve M. Lermontov'lar gibi, köylerde söylenen hayali hikâyelerin ilhamıyla yazdığını belirtmiştir. [*Min bu Şürelĕ hikeyesĕn Puşkin ve Lermontovlarnıñ şundıy avıl cirĕnde söylengen ḫıyalıy hikeyelernĕ yazuvına istinaden yazdım. Ömid yuk tügĕl elĕ: Bara torgaç üz aramızdan mahir ressamnar çıgıp Şüreläněñ kekrĕ borın, ozın barmak, mögĕzlĕ başların hem de kulı kısıluvların, şul tasvir kılıngan urmannarnı, hemmesĕn tersiym kılıp çıgarırlar. Avıl cirĕndegĕ ḫıyalıy hikeyelerněn hemmesen yazıp çıguv faydadan başka bĕrnerse de bulmas zan iderĕm*.] (Tukay 1985: 361).

Yoksulluk ve hastalıklarla geçen hayatı 27 yaşında sona eren Abdullah Tukay, sadece Tatar edebiyatının değil, bütün Türk Dünyasının en ünlü şairlerinden birine dönüşmüştür; özellikle bu tür

[1] bk. Öner 1991

eserleriyle mitolojiyi modern edebiyatın kaynaklarından birine çevirmeyi, millî romantizmi kurmayı başarmıştır (Öner 2018).

A. Tukay hem profesyonel bir folklorist gibi materyal derlemiş hem de bu millî kültür mirasını yeni Tatar edebiyatına aktarabilmiştir. Tukay'ı yetiştiren çevre, Türk Dünyasının ilk üniversitesinin kurulduğu Kazan'dır. Hemit Yermi, "İdil Boyu Akademisi" diye adlandırdığı, 1804'te açılan Kazan Üniversitesinin ve 1878'de ona bağlı olarak kurulan "Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti"nin beşeri bilimlerde çalışan millî kadrolar yetiştirdiğini belirtmiştir. Gali Mehmüdov, İbrahim Halfin, Kayyum Nasırî gibi bilginlerin yanı sıra H. Paasonen, V. V. Radlov, N. F. Katanov gibi dünyaca ünlü Türkologlar da Tatar folklorunu toplayıp yayımlamışlardır (Yermi 1967: 15-40).

Tatarlar arasında dil ve folklor derlemeye gelen ünlü Macar bilgini Gábor Bálint de Szentkatolna (1844-1913) da Kazan'da üç ay kalıp (1871'de) özellikle Kreşin Tatar ağızlarından mitolojik materyal kaydetmiştir: 1875 yılında Budapeşte'de basılan «*Kazáni-Tatár nyelvtanulmányok*» («*Kazan Tatarcası Dil Çalışmaları*») adlı kitabında *ev iyesi, ahır iyesi, göl iyesi, su iyesi, orman iyesi, şüreli, albastı* ve *vampir* hakkında anlatılar (59-64.s.) aktarılmaktadır.[2]

Rus edebiyatında Koltsov ve Puşkin tarafından başlatılan ve Lermontov ve Nekrasov tarafından sürdürülen folklor geleneği, çağdaş Tatar edebiyatının oluşmaya başladığı devirde Tukay'ın eserlerinde geniş bir yankı bulur. Tatar folklorunun güzel etkisini Tukay'ın*; Bişĕk Bavı, Avıl Hatınınıñ Bala Tirbetkende Ömitlerĕ (Bişĕk Cırı), Şürelĕ, Kük Sıyır, Taz, Altın Eteç, Yaña Kisĕkbaş, Kece bĕlen Sarık* ve *Su Anası* gibi eserlerinde görmek mümkündür (Yermi 1967: 53).

1. Su Anası şiiri mitolojik imajlardan birisidir. Halk inançlarına göre, suda yaşar, Astırhan Tatarlarının inançlarına göre eski hamamlarda, su değirmenlerinde, hatta eski mezarlıklarda da rastlanır. Erkek türü *Su Atası, Su Babası* gibi isimlerle anılır. İnsan görünümlüdür, ama burun kemiği yoktur, sadece burun deliği vardır. Bedeni ince tüylerle kaplıdır, ayakları arkaya dönüktür, göğüsleri yere kadar iner, onları omzuna atsa arkasından atla koşturup da yetişemezsin. İnsanları suya batırıp öldürür. Saçları uzun ve dağınıktır, onları altın tarağıyla tarar. Onun saçından bir parça sende olsa sana ziyan veremez, korkar. Astırhan Tatarları ona *Albaslı* derler, Orenburg ve Sibirya Tatarları Kazan Tatarları gibi *Su Anası* derler. Anlatılara göre o su kıyısına çıkıp oturur, elinde altın tarağıyla uzun saçlarını tarar. Saç örgüleri boyu kadar uzun ve kara, başı çirkin ve uzunca, göğüsleri de büyük ve sarkıktır. Su altında camdan bir sarayda yaşar. İyi insanlara karşı iyidir, kötü insanları sevmez. Su Anası yaşlıları ve bilhassa çocukları suya girdiklerinde batırıp öldürür. Her türlü hayvanı kuş, kurt, köpek veya kediyi su içerken suya çekip alır. Eğer insanlara öfkelenirse kuraklık gönderip onları mahveder. Tobol Tatarlarında o bütün su perilerinin, kötü güçlerin başıdır. Çok yerde onu kocakarı görünümünde ağarmış saçlarıyla düşünürler. Esas sembolü altın tarak veya altın kovadır. Masal da onun tarağını kıyıda unutmasıyla başlar (Yahin 2012: 191-192).

En eski inançlara göre, kainat insanlığı kaplayan uçsuz bucaksız bir ortam olan sudan oluşmuştur, yani su dünyanın aslî ve en mühim öğelerindendir. Dolayısıyla Su Anası da sudan daha büyük ve daha yaşlı olmalıdır. Tatar mitolojik sözlüğünü hazırlayan Fatih Urmançĕ, su anasının

[2] Geniş bilgi için bk. Saifutdinova 2018

evrensel inançlardan biri olarak, "ana-doğuran ana" kategorisi içinde ele alınması gereğini belirtir, oysa dünya mitolojisi düzeyinde bu açıklanmış değildir. Bu imaj, şimdilik "aşağı mitoloji personajları" grubunda sayılmaktadır (Urmançe 2011: 58-59).

Tatarlarda mitolojinin demonolojik anlatılar repertuvarı çok geniştir. Bunların esas özelliği; masallardaki gibi mitolojik varlıkların "varmış, yaşamış" diye rivayet edilmeden, gerçekten inanarak "Ben gördüm, kardeşim veya dedem söyledi" diye gerçeklik olarak anlatılmasıdır. Mitolojik anlatıların konusu, insanların Su Anası, Şüreli, Ev İyesi, Biçura, Cin, Peri gibi varlıklarla karşılaşması üzerine kuruludur. Mitolojide bu varlıklar, yüksek ve aşağı derecedeki imajlar olarak ele alınmaktadır: Yüksek imajlara insandan üstün olan tanrılar dâhildir; aşağı tabakadakiler ise ev, su, kır, orman iyeleri, cinler, periler ve vampirler gibi her türlü demonolojik varlıklardır. Erken atalarımız mitolojik varlıkların, ev ve yanındaki kümes, ahır, hamam çevresinde ve daha ötede tabiatta bulunduğuna inanmıştır (Bayazitova 2016: 71).

2. Abdullah Tukay, burada andığımız *Su Anası* manzumesinin hemen başlığına *Bĕr avıl malayı avzınnan* "Köylü bir oğlanın ağzından" diye yazarak okuyucusunu köy ortamına, köylü çocukların masal dünyasına götürür: Sıcak havada tek başına suda yüzen, oynayan çocuk birden bire sudan çıkıp üstünü başını giyinir, bir şeyden korkmuş gibidir. Tam gitmek üzereyken iskelede oturup saçını tarayan bir kadın görür, güneşe karşı parlayan altın tarağı vardır elinde… Kıyıdaki büyük ağaçların arkasına gizlenen çocuk, nefes bile almadan onu izler. Saçlarını tarayıp ören kadın iskeleden sıçrayıp suya dalar ve gözden kaybolur. İskeleye giden çocuk, orada unutulan altın tarağı görür ve etrafa bakınıp kimse olmadığını görünce altın tarağı alıp köye doğru hızla koşar (Tukay 2011):

Bĕr zamannı eyleněp bakkan iděm artka taba,

Ah, ḫarap ěş! — Su anası da miněm arttan çaba.

Kıçkıradır: Kaçma, kaçma! Tukta, tukta! Tukta iy karak!

Nik alasın sin anı, ul bit miněm altın tarak!

[Bir ara dönüp bakmıştım arkaya; eyvah berbat iş!.. Su Anası da benim peşimden koşuyor. Bağırıyor : Kaçma kaçma!. Dur, dur, ey hırsız! Neden alıyorsun sen onu, o benim altın tarağım!]

Böylece çocuğu kovalayan Su Anasını köpekler sarar ve kaçırır. Çocuk da altın tarağı götürüp annesine verir, ama o gece Su Anası gelir, pencereyi çalar ve tarağını geri ister. Annesi de tarağı bulup dışarı atarak Su Anasının belasından kurtulur. Su Anasından kurtulan anne de çocuğu bir güzel pataklar, çocuk için ise bu ömür boyu unutulmayacak bir ibret olur.

Tatar mitlerinde bir de erkek cinsinden Su İyesi vardır, karısını çok kıskanmaktadır: Karısı genç kız suretinde, ay ışığında su kıyısına çıkıp altın tarakla saçını taramaya başladığında Su İyesi kıskançlığından sudaki bütün balıkları kovmaya ve su değirmenlerini dağıtmaya başlar. O, karımın yüzünü erkekler görecek diye korkar, yüzen erkeklerden kıskanır. Bazı anlatılarda Su Anasının yeryüzü insanına aşkı da tasvir edilmektedir. Tukay'ın şiiri ise çocuklar için yazılmıştır, ahlak veren öğretici bir eserdir (Tukay 2011). Bu anlatıya göre bir köylü çocuğun basit dünyasına doğaüstü bir güç girmiştir. Çocuğun iskelede bulduğu tarak sahipsiz değil, tanrısal bir özelliğe sahip Su Anasının eşyasıdır ve onu geri almaya gelmiştir. Annesiyle evde yalnız kalan çocuğa ve bu lirik kahramanın

üzerinden bütün çocuklara ibret verme, eğitme amacı olan A. Tukay, tıpkı doğaüstü diğer bir varlık Şüreli'yi anlattığı gibi yine çok etkili bir şiir yazmıştır.

3. Başkurt mitolojisinde de Su Anası, *Hıv İyehĕ, Hıv İnehĕ, Hıv Batşahı, Hıvbike* vb. isimlerle anılmaktadır. Başkurt anlatılarında *Hıv İyehĕ*, su altı padişahlığında yaşar, onun güzel kızı, güzel soylu atları vardır. Bu atlardan yeryüzü delikanlısına kızı için çeyiz olarak verir. Başkurt folklorunda Su Anası karanlık bakışlı, kötü ama geniş gönüllü ihtiyar olarak tasvir edilir. Bağırması, kahkahayla gülmesiyle insanları ileride beklenen kazadan beladan uyarır. Ondan ötürü göl veya başka bir su birikimi bağırma veya gülme sesi çıkarsa Başkurtlar, birisi göle batıyor veya bir köy su altında kalıyor der. Su Anası Başkurtların malını davarını çeşitli felaketlerden korumuştur. Dolayısıyla Su Anasına saygı çoktur: Kurak yıllarda Başkurt köylerinde hâlen suya atma, suya salma âdeti vardır. Böyle kurak yıllarda Su Tanrısını merhamete çağırmak için yağmur duası (*yamğır sakırıv*) saban suyu âdetleri yapılır. Su Anasının insanlara musallat olduğu da vakidir: Su baskınları gönderir veya sulak yerleri kuraklaştırır, insanları su dibine çeker, belalar gönderir.

Bunlardan ötürü Başkurtlarda suya dair birçok yasaklar vardır: Suyu israf etmek, tabak çanak yıkadıktan sonra kalan suyu sıçratmak, su iyesini öfkelendirerek geceleyin suya gitmek uygunsuz sayılmıştır, gerektiğinde de suyu su iyesinden sorarak almışlardır. Başkurtlarda su iyesi, kara, ak ve altın renklerine yani öteki dünya renklerine denk görülmüştür, mesela *Asılıkül* (Acılı Göl) iyesi, destanda "kara giyimli, kara atlı, eyerinin kaşında kara kartal oturur" diye anlatılır. Yağmur duasında da Başkurtlar kara renkli hayvan (kara sığır, koyun veya Orta Ural Başkurtları kara tavuk) kurban eder (Hisametdinova 2015: 367-369).

4. Kazak mitolojisinde de *kempir* "kocakarı, cadı" imajı içinde *ot ana* "ateş anası", *su ana* "su anası" vardır. Serikbol Kondıbay *kempirlerin* çeşitli türleri olduğunu belirtir: *jalmavız kempir* "obur cadı"; *mıstan kempir* "hilekâr cadı"; *masatı kempir* "yumuşak cadı"; *jèdigöy kempir* "büyücü cadı"; *jalğız közdi kempir* "tek gözlü cadı"; *ķuv ayaķ kempir* "kuğu ayaklı cadı"; *ķuv bas kempir* "kuğu başlı cadı"; *ķarğa bastı kempir* "karga başlı cadı" vb. Ancak cadının bu sıfatları masal kahramanlarında tek başına da kullanılır, bundan ötürü cadının biçimini anlamak için esas delil değildir. Masal ve destanlardaki cadılara verilen iyi ve kötü değerleri, cadıların (*kempirlerin*) sureti için önemli değildir, çünkü mitik suret iki yönlü, yani iyi de kötü de olabilir (Kondıbay 2004: 66-67).

Kondıbay'ın bu tespiti; kötü huylu, korkunç Tatar su anası ile daha iyi huylu, suların koruyucu iyesi olan Başkurt su anasının ikisinin de mümkün olduğunu gösteriyor. Kazak masal anlatılarında su anası şu özellikleri taşır: Esasen çocuk yetiştirmek ve çeyiz vermek hizmetleri vardır. Bu *kempir* suyla bağlantılıdır; suda akciğer olarak yüzer, çocukları suya atar, kendi ayağına taş bağlayabildiği için suya batar, kahramanın şimşir kılıcını suya atar, çeyizi kayığa yükler vb. Anlaşılıyor ki mitik kempir (su anası) su yıkımı ile (su veya su altı dünyası) bağlantılıdır, çocuk vermek ile çeyiz vermek meselesini çözen mitolojik tanrıçadır (Kondıbay 2004: 71).

Kazak, Başkurt ve Tatar folklorunda epey geniş yayılan bu su anası anlatısının Abdulah Tukay'ın eserinde olduğu gibi çağdaş edebiyata da yansıdığı görülüyor. Türkiye'de folklor araştırmalarının öncüsü olan Pertev Naili Boratav, daha 1938'de yazdığı makale dizisinde bu edebiyat ve folklor ilişkisini hem köken hem de tesir bakımından ele almaktadır: Onun açıkça

belirttiği üzere ilk edebiyat eserleri köken bakımından halk edebiyatı (folklor) eserlerinden başka bir şey değildir. Sanat eseri, ortak folklorik karakter taşıyan eserin giderek ferdî unsurların çoğalmasıyla gelişmesinden ibarettir. Halk edebiyatıyla edebiyatın tesir ilişkisi ise iki aşamada gerçekleşir: Halk edebiyatı ferdî edebiyat oluştuktan sonra zaman ve şartlara göre az veya çok bu edebiyat üzerinde tesirini göstermekte devam eder. Bu tesirin asgariye indiği devirler olduğu gibi yüksek kültür edebiyatının halk edebiyatına tesir ettiği de olur. (Boratav 1982: 35-36)

A. Tukay XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında şair kimliği şekillenirken Tatar halk edebiyatının ve folklorik geleneklerin diri kaldığı bir ortamda yetişmiştir; mitolojik anlatıları, rivayetleri şahsiyetine sindirmiştir. Modern edebiyatlar için tarihî bir değeri olan çocuk edebiyatına mükemmel örnekler veren A. Tukay, albastıların, ubırların, şürelilerin dünyasını yakından bilip eserlerinde örneklendirmiştir.

A. Tukay sadece Tatar halkının âdetlerini öğrenmekle kalmamış, halkın geniş bir fantazya yüklü olan, her tür mitlere inandığı çağdan kalan eserleri ile de yakından ilgilenmiştir. *Yaña Kisĕkbaş* adlı büyük manzumesinde Kazan ve Kaban Gölü altındaki hayata dair rivayetlerden de faydalanmıştır. (Yermi 1967: 54) Şairin özellikle "Şüreli", "Su Anası", "Pĕçen Bazarı yahud Yaña Kisĕkbaş" başlıklı eserleri öteki dünya (din öncesi; dinî ve beşerî) resimlerini yansıtan eserlerdir. Tukay henüz eğitim ve din gibi sosyal kurumlardan etkilenmeyen çocukların masal dünyasına girerek; onlara Su Anasının doğaüstü dünyasından bir ibret dersi vermiştir: Başkasının malını çalmamak ahlaki hedefine varmak isteyen büyük şair büyük pedagog; Tatar, Başkurt, Kazak mitolojisinde gördüğümüz *Su Anası* imajını, kendi anlatısının çok etkili kahramanı olarak modern edebiyata katmıştır. Gözle görülmeyen, uçsuz bucaksız sular altındaki hükümdarlıktan çıkan su iyesi, annesi ile bir göz odada yaşayan köy çocuğunun zavallı dünyasına kendi altın tarağının hesabını soran bir doğaüstü güç olarak girmiştir. Aslında evrensel düzeyde sosyal bir kanun olarak yerleşik haldeki "başkasının malını çalmama" teması metafizik bir gücün etkili katılımı ile temin edilmiştir.

Folklorun modern sanatın ve edebiyatın tükenmez bir kaynağı olduğu çağımızda tekrar anlaşılmıştır. Mitolojinin ve özel olarak Türk Dünyası mitoloji kaynaklarının derhal Türk yazı dilleri arasında karşılıklı tercüme edilip işlenmesi ise milli kültür mirasının ertelenemeyecek işleri olarak durmaktadır.

Kaynaklar

Bayazitova, Flora Saidovna (2016). "G. Tukay İcatında hem Cirlĕ Söyleşlerde Mifologik Personajlar (Şürelĕ hem Bıltır ĕzĕnnen)". *Gabdulla Tukay i Tyurkskiy Mir*: Materialı Mejdunarodnoy Konferentsii, Posvyaşçennoy 130-letiyu so dnya rojedeniya G. Tukaya /Sost. F. H. Minnullina, A. F. Ganieva. Kazan: İYALİ.

Boratav, Pertev Naili (1982). "Halk Edebiyatı – Edebiyat Münasebetinin Ana Meseleleri". *Folklor ve Edebiyat* 1, İstanbul: Adam Yayınları, 35-38.

Hisametdinova, Firdevs (2015). *Başķort Mifologiyahı Hüzlĕgĕ*. Öfö: Resey, Fenner Akademiyahı Öfö Gilmiy Üzegĕ Tarih, Tĕl hem Ezebiyet İnstitutı.

Kondıbay, Serikbol (2004). *Arġıḳazaḳ Mifologiyası*. Üşinşi Kitap, Almatı: Dayk Press.

Öner, Mustafa (1991). "Abdullah Tukay'ın Bir Şiiri: Şüreli". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6.C.İzmir 1991, 193-239.

Öner, Mustafa (2018). "Abdullah Tukay ve *Özĕlgen Ömid* 'Kesilen Ümit' Şiiri Üzerine Bir Çözümleme". *Yavuz Akpınar Armağanı* (Editörler: Nazım Muradov, Yılmaz Özkaya) Ankara: Bengü Yayınları, 467-486.

Saifutdinova Galiya (2018). *Gábor Bálint'in Derlemelerine Göre XIX. Yüzyıl Tatarcası* (İnceleme, Metin, Dizin) İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Tukay, Gabdulla (1985). *Eserler, Biş Tomda*, 1. Şigĕrler – Poemalar (1901-1908). Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Tukay, Gabdulla (2011). *Şigriy Eserler, 6 Tomda - Akademik Basma* 1. T. (Töz. Tekst., İsk., hem añl. ezĕrl. R. M. Kadıyrov, Z. G. Möhemmetşin; Kĕrĕş Süz avt. N. Ş. Hisamov, Z. Z. Remiev). Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Urmançĕ, Fatıyh (2011) *Tatar Mifologiyasĕ, Entsiklopedik Süzlĕk.* 3 Tomda, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Yahin, Ferit Zekircanulı (2012) "Su Anası". *Gabdulla Tukay Eserlerĕ, Süzlĕk-Bĕlĕşmelĕk*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 191-193.

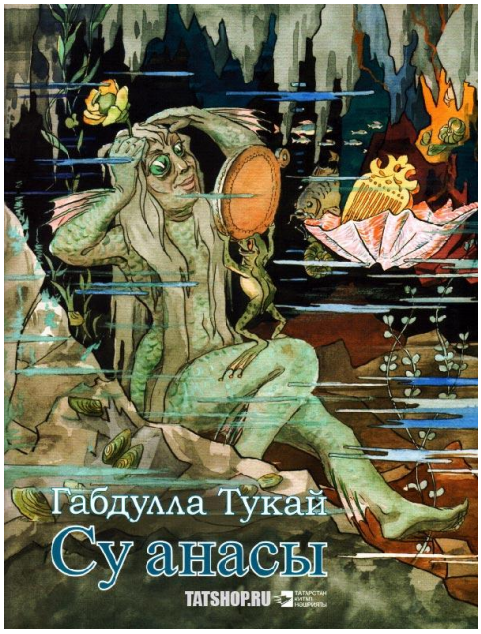
Yermi, Hemit (1967) *Tatar Ḫalḳınıñ Poetik İcatı*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

EKLER: "Su Anası" temalı sanat eserlerinden örnekler:

Resim 1-2-3-4-5: Bauman Sokağı, Kazan, Tataristan ve Tukay Müzesi, Kırlay Arça Rayonu Tataristan.